

Gramatička i semantička kvantifikacija u hrvatskome jeziku

(Marija Znika, *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2002, 178 str.)

Monografija pod navedenim naslovom prerađena je disertacija članice Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje kolegice Marije Znike, koja je pod naslovom *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku (Odnos semantike i sintakse na primjeru brojivosti imenica)* nedavno obranjena na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kako mislim da je ta monografija dosada jedan od najrespektabilnijih priloga potpunijem opisu kvantifikacije u hrvatskome jeziku, posebice opisu kvantifikacije koja se izražava morfološkim sredstvima, tj. gramatičkom kategorijom broja, i reperkusija do kojih dolazi u srazu između te kategorije i leksičkoga značenja pojedinih imenica, osvrnut ću se na nju u ovom kratkom prikazu, i to tako da ponajprije upozorim na one aspekte te monografije koji mi se čine posebno zanimljivima i/ili novima u odnosu na dosadašnju literaturu.

U svojoj monografiji Marija Znika počinje od vrlo široko shvaćene (semantičke) kategorije brojivosti, koju smatra jednom od jezičnih univerzalija i koju valja jasno lučiti od kategorije broja, kao izrazito gramatikalizirane kategorije. U toj su kategoriji u opreci brojivo i nebrojivo, a sadržaj je opreke jedinično prema mnogom (možda bi bolje bilo reći prema nejedinično, jer mnogome pripada već i ono što nije jedno?!).

Neposredan povod za pisanje ove monografije autorica vidi u činjenici da je kategorija brojivosti u hrvatskome jeziku dosad bila nepotpuno opisana, pa je u tom smislu opis hrvatskoga jezika zaostajao ne samo za opisom neslavenskih nego i za opisom pojedinih slavenskih jezika.

Kategorija se brojivosti, po autoričinu sudu, temelji na značenju pojedine riječi koje se konceptualizira ili kao jedinično (nebrojivo) ili kao nejedinično (mnogo, brojivo). Ono što nju posebno zanima u cijelom kompleksu kategorije broja, pa i u cijelom kompleksu izražavanja kvantitativnih odnosa u hrvatskome jeziku, jesu pojave u kojima značenje pojedine riječi utječe na netipičnu konceptualizaciju kategorije brojivosti. Drugim riječima, autorica se koncentrira na razlučivanje značenjski različitoga u oblično istome i značenjski istoga u oblično različitome. Time se zapravo prije svega misli na potanji i sustavniji opis imenica s nepotpunim paradigmama čija je nepotpunost uvjetovana kvantitativnim razlozima. Riječ je dakle o imenicama koje tradicionalno nazivamo *pluralia tantum* odnosno *singularia tantum*. Kod prvih jedninski oblik uopće nije moguć bez obzira na značenje, a kod drugih je moguća i množinska paradigma, ali uz obaveznu promjenu značenja. To se u dosadašnjoj literaturi ili nije uočavalo ili je, i kad se uočavalo, bilo nedovoljno i nesustavno primjenjivano u pojedinim gramatičkim i/ili leksikografskim opisima. Stoga je najvažniji i najkonkretniji autoričin zadatak bio baš opis načina i uvjeta pod kojima nebrojive imenice mogu postati brojivima, tj. opis tipova značenjskih promjena u takvih imenica koje dovode do uspostavljanja opreke jedinično $\neq$ nejedinično, pa onda i brojivo $\neq$ nebrojivo.

U autoričinu metodološkom postupku posebno je bitno, da još jedanput ponovim i prokomentiram, to da ona kategoriju brojivosti promatra kao nadređenu gramatičkoj kategoriji broja odnosno jednini i množini kao izrazima te kategorije. Riječ je dakle o razlikovanju jedne opće (semantičke) kategorije kvantitativnosti od stvarne odnosno primarne gramatikalizacije kategorije broja.

Takav pristup autorici posebno olakšava potpuniji opis *pluralia tantum* jer kod njih najviše dolazi do izražaja činjenica da sadržaju kategorije brojivosti ne mora nužno odgovarati poseban izraz u gramatičkoj kategoriji broja, a to zapravo znači da ima imenica kod kojih se na neki način neutralizira opreka svojstvena kategoriji broja, odnosno da ima imenica kod kojih se jednim oblikom izriče i brojivost i nebrojivost.

U potanjoj raščlambi dolazi se zatim do zaključka da skupina imenica koje se nazivaju *pluralia tantum* nije u rečenom smislu jedinstvena, nego da se takve imenice mogu podijeliti u dvije podskupine s obzirom na to označuju li što brojivo ili nebrojivo odnosno apstraktno ili konkretno, pa se na osnovi toga mogu razlikovati brojiva *pluralia tantum* (npr. *hlače*) od nebrojivih (npr. *financije*).

Za cijelu monografiju također je bitno razlučivanje brojivosti kao uopćene jezične kategorije od mogućnosti ili nemogućnosti numeričke kvantifikacije, pri čemu se dolazi do vrlo važnoga zaključka da se samo brojive imenice mogu izravno numerički kvantificirati, i to prije svega kvantitativnim genitivom (ili genitivom količine), npr. *sedam knjiga* (autorica tu svrstava i primjere tipa *dvije knjige*, a to u najmanju ruku može

biti sporno već i zato što je upitno radi li se u oblicima tipa */dvije/ knjige* uopće o genitivu?!).

Kao sredstva numeričke kvantifikacije u jeziku služe brojevi i tzv. brojni pridjevi. S druge strane, nebrojive imenice nikako nije moguće na ovaj način kvantificirati (ne može se reći **sedam pijeska* niti **sedam pijesaka*), ali to nikako ne znači da njihova kvantifikacija uopće nije moguća. Naprotiv! Za kvantifikaciju takvih imenica služi kao primarno sredstvo partitivni genitiv kojim se uz pomoć kvantifikativa označuje posebna vrsta kvantifikacije (a kvantifikativi se određuju kao riječi kojima se izražava količina ili mjera imenicom označena referenta, u ovom slučaju kakve tvari). Štoviše, takva konstrukcija (tj. dijelni ili partitivni genitiv) omogućuje dva tipa kvantifikacije, i to neizravnu numeričku kvantifikaciju (npr. *tri šake brašna*) ili nenumeričku kvantifikaciju (npr. *malo brašna*).

U nastavku monografije opisane su i različite porabe imenica (npr. individualna, generička i distributivna) koje imaju izravnijih relacija i reperkusija kako s gramatičkom kategorijom broja tako i s kategorijom brojivosti uopće.

Pozornost se dakako poklanja i vlastitim imenicama (imenima), koje imaju jednoznačnu referenciju, odnosno služe za individualizaciju i identifikaciju, pa je njihovo značenje bitno drukčije naravi od značenja apelativa, koji imaju tzv. klasiificirajuće značenje (katkada se čak kaže, pa to navodi i autorica, da vlastite imenice značenja uopće nemaju, što je, bar po mom sudu, izrazito diskutabilno!?).

Činjenica, nastavlja dalje Marija Znika, da vlastite imenice mogu imati više nositelja ne čini te imenice brojivima. Brojiti se

naime mogu samo nositelji imena, ali same imenice ostaju i dalje jedinično referentne, tj. nebrojive.

I napokon, u vezi s vlastitim imenicama korisno je, po mom sudu, i autoričino razlikovanje jedinično referentnih imenica, kao što su u načelu antroponimi (npr. *Ivan*) i jedinično egzistentnih imenica, kao što su npr. *Sunce* ili *Drava*.

U izravnoj su vezi s brojivošću i procesi deapelativizacije apelativa i apelativizacije vlastitih imenica. Deapelativizacija pretpostavlja sužavanje značenja apelativa na relaciju prema jedinično egzistentnim entitetima (npr. *nebo*, *pakao*, *Bog* i sl.), a apelativizacija je posve obrnut proces, proces u kojem izvorno vlastite imenice mijenjaju značenje i dobivaju semantičku strukturu apelativa (npr. *volt* ili *rendgen* i sl.).

Na kraju ovoga prikaza valja dodati da je monografija Marije Znike *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku* i formalno besprijekorno priređena, da je tehnički i grafički lijepo opremljena te da sadrži jedanaest poglavlja (i to: *Proslav*, *Uvod*, *Predmet monografije*, *Pregled radova koji se tiču teme*, *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*, *Klasifikacija imenica s obzirom na kategoriju brojivosti*, *Zaključci*, *Sažetak*, *Popis literature*, *Predmetno kazalo* i *Kazalo imena*) te veći broj potpoglavlja (tako npr. samo središnje poglavlje *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku* ima čak 34 potpoglavlja!).

Treba također naglasiti da je cijela knjiga pisana izrazito jednostavnim jezikom te da ne bi trebala zadavati nikakvih posebnih poteškoća čak ni početnicima u struci unatoč tome što govori o gramatički i semantički zamršenim pojavama i procesima.

U *Popisu literature* kojom se autorica

služila nalazimo gotovo sve ono što je iz područja kvantifikacije kao relevantno objavljeno u kroatistici odnosno u serbistici, ali i mnoga važna jezikoslovna djela iz toga područja objavljena na engleskom, njemačkom, francuskom, ruskom, bugarskom i češkom jeziku (moram ipak spomenuti da mi je čudno kako nije uzeta u obzir vrlo vrijedna monografija Ljiljane Šarić *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku*; ona je, istina, objavljena iste godine kad i Znikina monografija, tj. 2002, ali je prethodno također branjena kao disertacija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, pa je autorici mogla biti dostupna bar u ono vrijeme kad je knjigu priređivala za tisak).

Kao posebnu vrijednost knjige ističem vrlo opširno i precizno (na čak 20 stranica) *Predmetno kazalo*, koje znatno olakšava služenje ovom vrijednom i ubuduće svakako nezaobilaznom knjigom s područja jezikoslovne kroatistike.

Ivo Pranjković

Pretisak Partaševa pravopisa

(*Pravopis jezika ilirskoga* izdan od Josipa Partaša, zakletoga odvjetnika i na kraljevskom učiteljištu zagrebačkom pravopisa i drugih znanostih naučitelja. U Zagrebu. Tiskom bratje Županah. 1850. – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Biblioteka PRETISCI, urednica Marija Znika, knjiga 3: Josip Partaš, *Pravopis jezika ilirskoga*, Zagreb 2002, 73 str.)

Nakon dviju gramatika, *Institutiones linguae Illyricae* Bartola Kašića iz 1604. i